

ضوابط ملی آمایش سرزمین

ضوابط ملی آمایش سرزمین مجموعه‌ای از چارچوب، قواعد و مقررات است که رعایت آنها منجر به تحقق تصویر دراز مدت سازمان فضایی توسعه مناسب می‌گردد. از آنجا که این تصویر، بازتاب سرزمینی سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، در چارچوب اصول آمایش سرزمین بوده و نقش بسیار مهم و تاثیرگذاری در تحقق اهداف چشم‌انداز ایفا می‌نماید.

با ابلاغ سیاست‌های کلی آمایش سرزمین از سوی رهبر معظم انقلاب در سال ۱۳۹۰، تاکیدات معظم له مبنی بر ضرورت نگرشی نوین پیرامون تقویت نقش و جایگاه ایران در محیط آسیای جنوب غربی و همچنین از یک سو تغییرات اقلیمی و به طور کلی تحولات گسترده‌ای که طی ده سال گذشته در سطوح ملی و بین‌المللی اتفاق افتاده است، و از سوی دیگر با نگاه به تحولات آینده بازنگری در اولین سند ضوابط ملی مصوب سال ۱۳۸۳، ضرورت یافت. این بازنگری نه تنها شامل مضامین ضوابط می‌باشد؛ بلکه ساختار، روش‌ها و رویه‌های تدوین و اجرای آنها را نیز در بر می‌گیرد. خاطرنشان می‌سازد رعایت مولفه‌های چهارگانه آمایش سرزمین یعنی جامع‌نگری، کل‌گرایی، دوراندیشی و توجه به جغرافیای سرزمینی به عنوان عوامل تعیین کننده در بیان فرازهای این سند در سطح راهبردی و کلان مطرح بوده و از ورود به مضامین جزئی‌تر و نتیجه‌گیری‌های مکانی خارج از حیطه آمایش، اجتناب شده است.

فرازهای این سند مجموعه‌ای از بایدها (ضوابط ایجابی) و نبایدها (ضوابط سلبی) است که الگوی اسکان جمعیت، ساختار فضایی فعالیت‌ها و چگونگی شکل‌بندی، بسط و گسترش شبکه‌های زیربنایی را متناسب با اهداف و الزامات اسناد پایه مذکور، تبیین می‌نماید. از این رو مراعات آنها در تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات فضایی تاثیرگذار بخش دولتی و خصوصی الزامی می‌باشد.

ماده ۱- ضوابط ملی آمایش سرزمین در راستای توسعه و بالندگی اقتصادی و پیشرفت و اقتدار همه‌جانبه و پایدار کشور، تحقق اهداف سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و نیل به سازمان فضایی مطلوب و مناسب کشور، در چارچوب اصول هشت‌گانه آمایش سرزمین (کارآیی و بازدهی اقتصادی، وحدت و یکپارچگی سرزمین، گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای، حفاظت محیط‌زیست و احیای منابع طبیعی، حفظ هویت اسلامی - ایرانی و حراست از میراث فرهنگی، تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور و

رفع محرومیت‌ها به خصوص در مناطق روستایی کشور و ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل)، مشتمل بر موارد زیر است:

۱. رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن و رعایت مقیاس مناسب اقتصادی برای فعالیت در یک مکان با توجه به ظرفیت و کشش بازارهای داخلی و خارجی
۲. افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی و منطقه‌ای و تخصصی شدن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی مناطق برای تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی و پرهیز از تنوع و گسترش همه نوع فعالیت‌ها در یک قلمرو جغرافیایی
۳. هماهنگ‌سازی، انتظام‌بخشی و کنترل اقدامات و فرایندهای توسعه‌ای بخش‌های مختلف اقتصادی
۴. بسترسازی، انجام ترتیبات نهادی و فراهم سازی الزامات موردنیاز در قلمروهای سرزمینی به منظور ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی، توسعه سرمایه‌های انسانی و پرورش انسان‌های با انگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا به عنوان مهمترین ارکان توسعه
۵. توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی در قلمرو سرزمین در راستای ایجاد تعادل بیشتر بین نیمه غربی و شمال غربی کشور و نیمه شرق و جنوب شرقی بر مبنای کارایی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی و استفاده از ظرفیت‌ها با تاکید بر:
  - بندر چابهار؛ به عنوان یکی از مهمترین مراکز جمعیتی سواحل دریای عمان، بندر اقیانوسی بین‌المللی و برخوردار از عملکردهای مرتبط با صنایع دریایی، بازرگانی، انرژی، آموزش عالی و تحقیقات، گردشگری و شیلات؛
  - بندر جاسک؛ به عنوان یک مرکز جمعیتی فعال در حوزه صادرات نفت، گاز و پتروشیمی، بازرگانی و گردشگری؛
  - سایر قلمروهای اولویت‌دار سواحل مکران از جمله پسابندر، کنارک، زرآباد و سیریک و پسرکانه‌های آنها.
  - اتخاذ تدابیر و تمهیدات لازم به منظور توسعه پایدار نواحی کویری و افزایش سطح جمعیت پذیری در این قلمروها با تکیه بر رونق‌بخشی به اقتصاد و استفاده بهینه از مزیت‌های نسبی (منابع معدنی، انرژی خورشیدی و گردشگری).
۶. ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد از طریق فراهم ساختن زیرساخت‌ها و تاسیسات موردنیاز و افزایش سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی به ویژه صنعتی و خدمات عمومی.
۷. اتخاذ ساز و کارها و تمهیدات مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلانشهری به ویژه تهران و بازنگرایی طرح‌های توسعه کلان شهری کشور در چارچوب سیاستها و سقف جمعیتی که تا شش ماه پس از تصویب این سند به پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور با همکاری دستگاه‌ها و تهادهای ذیربط به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین می‌رسد.
۸. ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت در راستای استراتژی توزیع جمعیت و فعالیت در سرزمین از طریق:
  - زمینه‌سازی به منظور تحول در اقتصاد روستاها و بازگرداندن رونق به اقتصاد روستایی (کشاورزی، دامداری، صنایع دستی و ...) در چارچوب مقتضیات و مزیت‌های محلی

- تشویق سرمایه‌گذاری در طرح‌های اشتغال‌زا، توسعه ارائه خدمات عمومی و ارائه مشوق‌ها و تسهیلات متناسب با مقتضیات محلی در روستاها و شهرهای کوچک به منظور ماندگاری جمعیت در شهرهای کوچک و نواحی روستایی و کاهش روند مهاجرت به کلاشهرها و شهرهای پرتراکم
۹. سازماندهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقاء بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات زیست‌محیطی و کاهش مشکلات و چالش‌های موجود
۱۰. به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، تحقق سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مولفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاهی شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود.
- لایه پیرامونی، شامل مراکز استانهای مرزی کشور به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آنها در خارج از مرزهای کشور.
  - لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار با بازارهای جهانی.
  - لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به سایر مناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نمایند.
- تمام شهرهای لایه‌های سه‌گانه متناسب با نقش و مأموریت خود مشمول اصلاحات لازم برای ارتقاء عملکردی و زیرساختی گردیده و برخوردار از نهادهای لازم برای ارائه خدمات و تسهیل گسترش تولیدات کالا، خدمات و اطلاعات و ارتقاء فناوری و مهارت‌های کسب و کار در درون مرزهای کشور می‌شوند.
۱۱. تقویت و سازماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زا
۱۲. انتظام‌بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت مولد در روستاها و حفظ و بهره‌وری از اراضی قابل کشت.
۱۳. تقویت زمینه‌های اسکان جمعیت بیشتر و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در جزایر خلیج فارس با تأکید بر تقسیم کار متناسب با ظرفیت‌ها و توان محیطی، بازآرایی تعاملات با قلمروهای خشکی مجاور و تمهید تریبات توسعه پایدار و متوازن در آنها به‌ویژه در جزایر راهبردی
۱۴. ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مغایر با ملاحظات زیست‌محیطی از طریق اتخاذ تدابیر، ضوابط و مقررات و ساز و کارهای نظارتی موثر و کارآمد و بازنگری ضوابط و معیارهای تغییر کاربری اراضی متناسب با ویژگی‌های بوم‌شناختی هر قلمرو

۱۵. ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها به ویژه کلان شهرها
۱۶. فراهم سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های موردنیاز به منظور ایفای نقش موثر ترانزیتی کشور در منطقه به ویژه محیط آسیای جنوب غربی و استفاده بهینه از مزیت موقعیت منطقه‌ای کشور به عنوان مرکز مبادله (HUB) کالا، خدمات، مسافر، انرژی و اطلاعات
۱۷. فراهم سازی زمینه های توسعه همه جانبه و تقویت زیرساخت‌ها و شبکه‌های زیربنایی با اولویت نواحی شرقی و جنوبی کشور به منظور ایجاد توازن و تعادل منطقه‌ای
۱۸. توسعه، تجهیز، ارتقاء و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور با رویکرد:
- تحول در ساختار فضایی ریلی کشور به شبکه‌ای با تأکید بر اتصال سه لایه سکونتگاهی (موضوع بند ۱۰)
  - برقراری یا تقویت اتصال شبکه ریلی کشور به خطوط ریلی بین‌المللی
۱۹. توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل و نقل بین‌المللی (جاده‌ای) شمال - جنوب و شرقی - غربی کشور با تأکید بر تمرکززدایی از تهران، با اولویت مسیرهای منتهی به دروازه‌های اقتصادی آبی و زمینی کشور
۲۰. توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان متناسب با ارتباطات بین‌المللی با کشورهای همسایه و هدف و استفاده بهینه از مزیت‌های ساحلی کشور
۲۱. تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل کشور با هدف ارتقای بهره‌وری و حفاظت فعال از ذخایر ارزشمند دریایی
۲۲. توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل و نقل هوایی کشور از طریق:
- تقویت نقش کشور به عنوان کریدور و ترانزیت هوایی
  - توسعه و تجهیز فرودگاه امام به عنوان هاب (HUB) ترانزیت هوایی در سطح بین‌المللی
  - ارتقای سطح عملکردی فرودگاه‌های شهرهای منتخب مرکزی لایه پیرامونی به منظور پشتیبانی از ایفای نقش فراملی آنها
۲۳. فراهم سازی بسترهای موردنیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده از طریق:
- تعمیم، گسترش و توزیع شبکه‌های ارتباطات و فناوری اطلاعات در سراسر کشور با توجه به ویژگی‌های کمی و کیفی جمعیت مناطق مختلف، فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و استقرار متوازن و متعادل آن در پهنه سرزمین
  - احداث، توسعه و تجهیز زیرساخت‌های موردنیاز انتقال و ترانزیت اطلاعات در مقیاس بین‌المللی از طریق ایجاد خدمات هاب (HUB) منطقه‌ای و بین‌المللی اطلاعات
۲۴. توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و خدماتی گردشگری با هدف تسهیل دسترسی و استفاده از اماکن، ابنیه و محوطه‌های با ارزش تاریخی ثبت جهانی و ثبت ملی شده و قطب‌ها و مناطق نمونه گردشگری (از جنبه میراث فرهنگی و طبیعی)
۲۵. اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز، از جمله:

- مرز جنوبی (با کشورهای کویت، امارات، عربستان سعودی و قطر به ویژه در حوزه مشترک پارس جنوبی)
  - مرز غربی (با کشور عراق)
  - مرز شمالی (با کشورهای ترکمنستان و آذربایجان)
۲۶. تنوع بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تامین بهینه انرژی هر منطقه از کشور متناسب با ظرفیت هر منطقه
۲۷. ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی (نفت ، گاز ، پتروشیمی و انرژی‌های نو) در مناطق دارای قابلیت با اولویت مناطق کمتر توسعه یافته
۲۸. اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب
۲۹. ممنوعیت برداشت بی‌رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور
۳۰. مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور
۳۱. رعایت نیازهای پایه زیست محیطی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها، بر اساس میزان تجدیدشوندگی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور
۳۲. تامین آب موردنیاز توسعه فعالیت‌های جدید در قلمروهای راهبردی^۱ با استفاده از روش‌های جدید از جمله از طریق نمک زدایی از آب دریا با اولویت سواحل دریای عمان (سواحل مکران) و نقاط واقع در پسرکانه سواحل جنوبی کشور با در نظرگیری ملاحظات اکولوژیکی لازم و حفاظت از اکوسیستم دریا
۳۳. توجه به محدودیت منابع آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب‌بر در قلمروهای مختلف کشور
۳۴. رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تامین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطوح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی.
۳۵. افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا
۳۶. بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ حقایق‌های زیست محیطی رودخانه‌ها و تالاب‌ها
۳۷. کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم منابع آب تجدید شونده متناسب با ظرفیت هر منطقه
۳۸. استفاده بهینه از دیپلماسی به منظور تامین و تضمین پایداری دریافت آب از منابع برون مرزی با ملاحظه فرصت‌ها و تهدیدهای ژئوپلیتیکی
۳۹. ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوانداری و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین دست

^۱ قلمروهای راهبردی عبارتند از: قلمروهایی که نیاز جدی به تامین آب موردنیاز برای شرب و صنعت دارند از جمله نیمه شرقی کشور به ویژه در سواحل مکران که بنا بر اتخاذ تدابیر لازم به منظور توسعه جمعیت پذیری است.

۴۰. سازماندهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین به منظور ایجاد تحول متناسب با مقتضیات اقلیمی، ارتقاء بهره‌وری و تامین امنیت غذایی
۴۱. تدوین الگوهای بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای هیدرولوژیکی) با تاکید بر ارزش اقتصادی آب
۴۲. ارتقای بهره‌وری آب و بکارگیری روش‌های مناسب آبیاری متناسب با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی
۴۳. حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری در حوضه‌های آبخیز کشور
۴۴. محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا در فضاها و بازو جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای
۴۵. مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری بهینه از منابع پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی)
۴۶. ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌های قلمروهای مختلف کشور
۴۷. ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت متناسب با نیازهای پسین و پیشین بخش کشاورزی و مقتضیات سرزمینی
۴۸. گسترش زمینه‌های توسعه کشت‌های فراسرزمینی ایران در کشورهایی دیگر که قلمروهای مستعد کشاورزی دارند.
۴۹. توسعه، حفاظت و احیاء جنگل‌ها و مراتع کشور
۵۰. توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی
۵۱. ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چندجانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی و مقابله با آثار منتج از تغییرات اقلیمی و ریزگردها در چارچوب تفاهم-نامه‌ها، معاهده‌ها، کنوانسیون‌ها، موافقت‌نامه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای.
۵۲. رعایت ملاحظات زیست‌محیطی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل محیط‌زیست) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین
۵۳. بیابان‌زدایی، جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل‌دهنده ریزگردها با اولویت مناطق بحرانی و بهره‌گیری از توسعه پوشش گیاهی متناسب با مقتضیات محلی
۵۴. شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش فعالیت‌های مبتنی بر منابع در قلمروهای جغرافیایی
۵۵. توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل و نقل دریایی در جوار بنادر اصلی با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی
۵۶. ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی در پهنه سرزمین متناسب با مقتضیات و ظرفیت‌های هر یک از قلمروهای جغرافیایی

۵۷. توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب‌بر از جمله صنایع فلزات اساسی و پالایشگاهی و پتروشیمی (به ویژه صنایع بالادستی) دارای اولویت سرمایه‌گذاری مبتنی بر الزامات محدودیت منابع آب، تامین خوراک موردنیاز و تامین ملاحظات دفاعی، امنیتی و پدافند غیرعامل با تاکید بر استقرار آنها در سواحل خلیج فارس و به ویژه دریای عمان پس از انجام ارزیابی راهبردی زیست محیطی

۵۸. توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه به ویژه محیط آسیای جنوب غربی با اولویت استقرار در استان‌های مرزی مرتبط

۵۹. استقرار صنایع فراوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخائر معدنی، استقرار صنایع واسطه‌ای و سرمایه‌ای در مکان مناسب و استقرار صنایع مصرفی متناسب با موقعیت مکانی بازارهای نهاده و محصول.

۶۰. توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر در مراکز راهبردی مناطق ۹ گانه^۲ بر اساس مزیت‌های نسبی و رقابتی

۶۱. تحول در کارکرد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به قطب پردازش صادرات، جذب سرمایه و تکنولوژی، ارتقاء پیوند منطقه با اقتصاد استان، تبدیل آنها به پیشران توسعه اقتصادی قلمروهای سرزمینی و پیشرو در توسعه ملی

۶۲. ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین صرفاً بر اساس مطالعات آمایش سرزمین
۶۳. توسعه و تجهیز باراندازهای بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای و بنادر خشک در کشور با هدف پشتیبانی توسعه بازرگانی و امور تولیدی در نقاط دور از ساحل و ایجاد تحرک در اقتصاد نواحی پیرامونی بر اساس فهرست مورد تصویب شورایعالی آمایش سرزمین

۶۴. توسعه و تقویت قطب‌های علمی - دانشگاهی در شهرهای منتخب^۳ با هدف ایجاد مرکزیت آموزشی در میان کشورهای همجوار و تربیت و پرورش نیروی انسانی موردنیاز برای توسعه.

۶۵. توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کریدورهای علم و فن‌آوری و مراکز تخصصی ICT (فناوری اطلاعات و ارتباطات) در سرزمین متناسب با موقعیت تخصصی عملکرد هر قلمرو

۶۶. توسعه آموزش‌های فنی - حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به ویژه در نواحی مرزی و حاشیه شهرها با هدف زمینه‌سازی برای توسعه مشاغل متناسب با مقتضیات محلی و کاهش مهاجرت‌ها

۶۷. استفاده از ترکیب صنایع، کریدورهای فناوری اطلاعات، مراکز تحقیق و توسعه و نیروی انسانی دانش-آموخته برای برپایی قلمروهای اسکان جمعیت

۶۸. توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجوی آنها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کارویژه‌های هر منطقه

^۲ بر اساس آیین نامه ماده ۱۸۴ قانون برنامه پنجم توسعه

^۳ به پیشنهاد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

۶۹. تاکید بر استفاده از ظرفیتهای اجتماعی، فرهنگی و علمی استانها و مناطق کشور به ویژه در کلانشهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر (تحصیلات تکمیلی) و ارتقای سطح کیفی آموزش عالی و مراکز پژوهشی و فن آوری آنها برای توسعه همکاریهای علمی بین المللی و ایفای نقش واسط بین کشورهای منطقه و کشورهای پیشرفته علمی.
۷۰. طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضائات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی، اصول شهرسازی و معماری و شرایط اقلیمی
۷۱. الزام به تهیه پیوست نیازمندیهای نیروی انسانی برای طرحهای توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه
۷۲. ماموریت گرا شدن دانشگاهها و مراکز آموزش عالی و پژوهشی متناسب با فعالیت‌های محل استقرار و حوزه عملکردی آن در سطوح بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و استانی
۷۳. دسترسی عادلانه به خدمات سلامت در کشور از طریق طرح‌ریزی شبکه بهداشت و درمان مبتنی بر سطح بندی ارائه خدمات در پهنه سرزمین
۷۴. توسعه و تجهیز مراکز گردشگری سلامت در کشور و تبدیل ایران به قطب پزشکی منطقه آسیای جنوب غربی و جهان اسلام از طریق ایجاد مراکز درمانی تجهیز شده و روزآمد و رونق‌بخشی به گردشگری سلامت و پزشکی در مناطق و شهرهای دارای قابلیت
۷۵. توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم
۷۶. صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، مذهبی، فرهنگی، علمی، ورزشی و سلامت در هر منطقه برای رونق و ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی و دستیابی به سهم مناسب در اقتصاد بین المللی
۷۷. توسعه و آبادانی نواحی مرزی و جهت دهی سرمایه‌گذاری‌های ملی اعم از دولتی و غیردولتی به نواحی مرزی و رونق بخشی به صنعت گردشگری و بازرگانی بر اساس مزیت‌های نسبی و رقابتی با تأکید بر تقویت همکاری‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی
۷۸. تأمین همه‌جانبه و حداکثری منافع ملی و حقوق سرزمینی کشور در قلمروهای پیرامونی از طریق فراهم‌سازی زیرساخت‌های موردنیاز و پیگیری ترتیبات دیپلماتیک و حقوقی لازم.
۷۹. رعایت ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل کشور در ساخت، توسعه و توزیع زیرساخت‌ها در کشور متناسب با مولفه‌های جغرافیای سیاسی قلمروهای سرزمینی
۸۰. استفاده مناسب از جغرافیای طبیعی و خصوصیات ژئومورفولوژیک قلمروهای سرزمینی در ارتقاء امنیت و پدافند غیرعامل استقرار صنایع و طرح‌های حیاتی، حساس و مهم
۸۱. عدم استقرار صنایع پرخطر (مطابق تعاریف شورای عالی امنیت ملی) در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی مورد نیاز

۸۲. تقویت انسجام ملی و ارتقاء هویت اسلامی - ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور
۸۳. تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین

ماده ۲- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور با همکاری و تعامل با دستگاه‌های اجرایی ذریبط، تا یکسال پس از تصویب این سند، نسبت به تدوین اسناد و دستورالعمل‌های اجرایی، نظارتی و شاخص‌های ارزیابی عملکرد موردنیاز با هدف بسترسازی برای تحقق این ضوابط و نهادینه سازی آنها در فرایندهای توسعه‌ای ملی و منطقه‌ای اقدام نماید.

ماده ۳- تمامی دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی کشور مکلفند به منظور بهره برداری در مطالعات، تصمیم‌گیری و رصد توسعه سرزمینی نسبت به نصب و راه‌اندازی سامانه ارزیابی توسعه و رصد آمایش (ساترا) اقدام نمایند. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مکلف است با تجمیع سامانه‌های ملی و استانی روند تغییرات منابع طبیعی، جمعیت، فعالیت و تحولات در سازمان فضایی کشور را از طریق این سامانه رصد نموده و گزارش‌های لازم آن را در اختیار شورایعالی آمایش سرزمین و دیگر مراجع ذیصلاح قرار خواهد داد.

ماده ۴- تمامی دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی مکلف به رعایت ضوابط ملی آمایش سرزمین می‌باشند. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مکلف است ضمن نظارت مستمر، کارآ و اثربخش بر حسن اجرای این ضوابط، گزارش عملکرد سالانه را به شورایعالی آمایش سرزمین ارائه نماید.

پیوست اصطلاحات و مفاهیم

آمایش سرزمین

آمایش سرزمین در برنامه‌های میان مدت توسعه ارائه دهنده چشم اندازه‌های سازمان فضایی سرزمین در قلمروهای مختلف سرزمینی (اعم از منطقه، استان و شهرها) است. این چشم اندازه‌ها به مثابه مرجعی برای مدیریت تعاملات و مداخلات بین بخش‌های مختلف اقتصادی و استانی برای سازگاری و تناظر بهتر میان برنامه‌های توسعه با قابلیت‌ها و نیازهای قلمروهای مختلف سرزمین بوده که در راستای تقویت روابط بین رشد اقتصادی و توسعه سرزمین بر اساس ضوابط ملی و اصول آمایش سرزمین عمل می‌نمایند.

ضوابط ملی آمایش سرزمین

ضوابط ملی آمایش سرزمین، مجموعه چارچوب‌ها و قواعد و مقرراتی است که به منظور تحقق سازمان فضایی مطلوب کشور، ارتقاء بهره‌وری از سرزمین و یکپارچه‌سازی و انتظام‌بخشی به مداخلات توسعه‌ای بخش‌ها در قلمروهای مختلف سرزمین تدوین می‌شود. این ضوابط می‌بایست صریح و شفاف بوده و با رویکردی مسئله‌مبنا، راهکارها و سیاستهای عملیاتی را در راستای راهبردهای مرتبط مطرح نماید. لازم به توضیح است ضابطه در حوزه آمایش سرزمین متناسب با مقیاس سرزمینی آن و تنوع و تکرر موضوعات و ابعاد با مفهوم ضابطه در حوزه‌هایی مانند معماری متفاوت بوده و به راهکار یا سیاست نزدیک می‌باشد. ضوابط ملی آمایش متناسب با محتوا به چهار دسته تقسیم بندی می‌شوند:

♦ ضوابط سلبی

♦ ضوابط هشداردهنده

♦ ضوابط تشویقی

♦ ضوابط ایجابی

ضوابط می‌بایست معطوف به یکی از ابعاد زیر باشد:

♦ فعال سازی یک استعداد یا ظرفیت بالقوه در توسعه بخش در قلمروهای سرزمینی

♦ منع توسعه یک فعالیت یا اقدام توسعه‌ای در یک قلمرو به علت چالشها و تنگناها

♦ کاهش عدم تعادل و نابرابری در قلمروهای مختلف سرزمینی

♦ ملاحظه تأثیرات یک فعالیت یا اقدام توسعه‌ای بر سرزمین و محیط زیست

♦ ارتقاء کارآیی و بازدهی اقتصادی یک فعالیت در قلمروهای سرزمینی

♦ ملزومات و نیازمندیهای توسعه بخش در قلمروهای سرزمینی

♦ تقسیم کار ملی و تعیین نقش، جایگاه و مأموریت برای قلمروهای جغرافیایی

شبکه شهری

شبکه شهری عبارت است از مجموعه‌ای از شهرهای وابسته (در سطوح مختلف ارتباطی و ارتباط مستقیم و غیرمستقیم) به یکدیگر که ساختار نظام سکونتگاه‌های شهری یک ناحیه، منطقه، کشور و جهان را پدید می‌آورد. نظام شهری تنها به ساخت کالبدی مجموعه سکونتگاه‌های شهری محدود نمی‌شود، بلکه جریان‌ها و ارتباطاتی را دربرمی‌گیرد که بین آنها در تعامل است. این جریان‌ها عبارتند از جریان جمعیت، سرمایه، عوامل تولید، ایده‌ها، اطلاعات و نوآوری‌ها.

بندر خشک

پایانه ترکیبی یا همان بندر خشک، منطقه‌ای در کشور است که به عنوان یک مرکز لجستیکی متصل به یک یا چند شیوه حمل و نقل جهت ترکیب، توزیع، تخلیه، بارگیری، نگهداری، بازرسی‌های منظم مربوط به جابجایی کالا در تجارت بین‌المللی و انجام تشریفات و کنترل‌های مرتبط گمرکی، در نظر گرفته می‌شود.

گردشگری سلامت

گردشگری سلامت به مسافرت افراد از محل زندگی خود جهت حفظ، بهبود یا حصول مجدد سلامت جسمی و ذهنی فرد به مدتی بیش از ۲۴ ساعت و کمتر از یکسال اطلاق می‌شود.

سازمان فضایی مطلوب و عادلانه

سازمان فضایی در واقع بر چگونگی جایابی و استقرار مولفه‌های طبیعی و انسان ساخت در پهنه سرزمینی به عنوان عناصر موثر بر توسعه و پیشرفت یک جامعه تاکید دارد. سازمان فضایی موردنظر می‌بایست مطلوب باشد، از آن رو که بتواند با رویکردی کل نگر، به شناسایی قابلیت‌ها، مزیت‌ها و شایستگی‌های متمایزکننده قلمروهای مختلف سرزمینی پرداخته و بهینه‌ترین، کارآمدترین و اثربخش‌ترین حالت از ترکیب عناصر اصلی توسعه یعنی انسان، فضا و فعالیت را به منظور نیل به توسعه یافتگی فراهم سازد. سازمان فضایی موردنظر می‌بایست عادلانه باشد، از آن رو که بتواند فرصت‌های برابر توسعه و تعالی متناسب با دارایی‌ها و قابلیت‌ها را برای تمامی قلمروهای سرزمینی و اقشار جامعه فراهم سازد.

کریدورهای علم و فناوری

کریدورهای علم و فناوری منظومه‌ای از انبوه امکانات علمی، صنعتی، تولیدی، آزمایشگاهی، تحقیقاتی، زیرساخت‌ها و محیط‌های ارتباطی، نهادها و موسسات، افراد و اطلاعات هستند که با تکیه بر خلاقیت‌ها و نوآوری‌ها در یک گستره جغرافیایی و براساس یک نظام مدون و هم پیوند با اهداف و راهکارهای معین هماهنگ شده و با جذب منافع همه طرف‌های ذینفع و هم افزایی بین سازمان‌ها، مراکز و موسسات حاضر در کریدور، سبب ارتقای نوآوری و توسعه علم و فناوری، ایجاد خوشه‌های صنعتی با فناوری نوین و در نتیجه سبب توسعه تولید، ثروت، رفاه ملی و ایجاد جامعه دانایی محور می‌شوند.

کریدور یک مسیر یا ساز و کار برای همکاری بین مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی و جامعه اقتصادی و تجاری محلی است. اما باید در نظر داشت که وسعت جغرافیایی کریدور بسیار بزرگ تر از وسعت جغرافیایی پارک فناوری، شهرک صنعتی یا قطب های نوآوری (innovation hubs) است. کریدورها چند استان را دربر گرفته و سعی می کنند تا با هماهنگ شدن فعالیت های صورت گرفته در آن منطقه، حداکثر کارایی را برای خلق جامعه و صنعتی دانش بنیان و فعال در عرصه تکنولوژی های برتر (high tech) و خلق نوآوری و ایجاد دانش داشته باشند.

نمک زدایی از آب

نمک زدایی یا آب شیرین کردن، به انگلیسی (Desalination or desalinisation) اشاره به هر یک از چند فرایندی است که مقداری نمک و سایر مواد معدنی را از آب شور جدا می کند. همچنین به طور کلی، منظور از نمک زدایی حذف نمک ها و مواد معدنی می باشد همانند نمک زدایی خاک.

آب شور جهت تولید آب شیرینی که برای مصرف انسان و یا آبیاری مناسب است، نمک زدایی می شود. یک محصول جانبی بالقوه از نمک زدایی، نمک است. نمک زدایی در کشتی های بزرگ و زیردریایی مورد استفاده قرار می گیرد. بیشتر سرمایه گذاری های اخیر در نمک زدایی، بر توسعه راه های مقرون به صرفه تأمین آب شیرین برای استفاده انسان، متمرکز شده است. در کنار بازیافت آب از فاضلاب، این یکی از چندین منابع تأمین آب مستقل از بارش است. در مقیاس بزرگ نمک زدایی به طور معمول با استفاده از مقدار زیادی انرژی، زیرساخت های اختصاصی و گران قیمت است، که آن را از آب تازه بدست آمده از منابع معمول مانند رودخانه ها یا آبهای زیرزمینی گران تر می گرداند.

کشت های فراسرزمینی

هیئت دولت کشت فراسرزمینی محصولات کشاورزی را تصویب کرد. طبق این مصوبه به کشاورزان اجازه داده می شود در کشورهای خارجی به کشت محصولات مختلف کشاورزی بپردازند. این روش می تواند راه حل مناسبی برای حل مشکل بی آبی، فرسایش خاک و بیشتر نشدن آمار بیکاری باشد. با توجه به بحران آب و مشکلات فرسایشی و آلودگی خاک، کشت فراسرزمینی از برنامه های دولت است که بسیار مثمر ثمر خواهد بود. کشت فراسرزمینی فرصتی برای کشاورزی کشور می باشد.

کشت فراسرزمینی را رهیافتی به سوی امنیت غذایی می دانند. اما با وجود رهیافت امنیت غذایی باید به تمام جوانب آن توجه کرد. زیرا اگر تمام محصولات و از جمله محصولات استراتژیک در داخل کشور تولید نشود، می تواند به عنوان خطر به حساب آید.

تغییرات آب و هوایی

تغییرات آب و هوایی و یا تغییر اقلیم یعنی هر تغییر مشخص در الگوهای مورد انتظار برای وضعیت میانگین آب و هوایی، که در طولانی مدت در یک منطقه خاص یا برای کل اقلیم جهانی، رخ بدهد. تغییر اقلیم نشان

دهنده‌ی تغییرات غیر عادی در اقلیم درون اتمسفر زمین و پی‌آمدهای ناشی از آن در قسمت‌های مختلف کره‌ی زمین می‌باشد. برای مثال در یخ‌های قطبی مدت این تغییرات از ده سال تا چند میلیون سال تغییر می‌کند. بخصوص در کاربرد اخیر، در مقوله سیاست محیطی، اصطلاح " تغییر اقلیم " اغلب به تغییراتی که در اقلیم کنونی رخ می‌دهد اطلاق می‌گردد.

خوشه صنعتی

خوشه‌های صنعتی یکی از الگوهای موفق سازماندهی بنگاه‌های کوچک و متوسط هستند که کاستی‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط را رفع و مزیت‌های مختلف صنایع کوچک، از جمله انعطاف پذیری و تنوع را تقویت می‌بخشند. خوشه صنعتی مجموعه‌ای از بنگاه‌های تولیدی و خدماتی در یک رشته صنعتی است که با تکیه بر سرمایه‌های قوام یافته اجتماعی در مناطق مختلف جغرافیایی در کنار نهادهای پشتیبان و از طریق روابط متراکم میان بنگاهی شکل می‌گیرد.

فرآوری مواد معدنی

مواد معدنی استخراج شده از معادن برای اینکه قابل استفاده در صنعت باشند باید فرآوری شوند. مواد معدنی کم عیار برای ورود به بازار مصرف نیاز به یکسری عملیات تغلیظ و پریارسازی دارند. بخش فرآوری در معدن با هدف حذف مواد ناخواسته (باطله) و افزایش عیار ماده معدنی (تولید کنسانتره) نقش واسطه بخش معدن و صنایع مختلف را ایفا می‌نماید. بخش فرآوری معدن فراهم کننده خوراک اولیه تمام کارخانجات ذوب و تغلیظ فلزات در صنعت متالورژی می‌باشد.

قطب علمی

قطب علمی عنوانی است که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در ایران گروه‌های علمی که دارای فعالیت‌های برجسته آموزشی، پژوهشی، همکاری‌های علمی بین‌المللی بوده و از استانداردهای لازم برخوردار باشد، اعطا می‌نماید.

قلمرو

واژه قلمرو ناظر به فضای محدود شده‌ای است که افراد و گروه‌ها از آن به عنوان محدوده اختصاصی استفاده می‌کنند. واژه سرزمین یا قلمرو بخش جدایی ناپذیر ساختار کشورها در قوانین بین‌المللی است. از این رو، قلمرو کشور عبارت است از سرزمینی (اعم از زیرزمین، آب‌های داخلی و هم‌مرز، فضای هوایی و برخی منابع دریایی نزدیک سواحل این سرزمین) که حکومت مدعی مالکیت آن است و کشورهای دیگر نیز این ادعا را به رسمیت می‌شناسند (Brownlie, 1998: 124)